

v Avstriji. Celoten tekst prikazuje Martina Segona kot izredno izobraženega in razgledanega humanista ter poznavalca razmer v slovenskih deželah v času najhujših turških vpadov.

Dušan Sindik objavlja tudi odlomke iz dela modruškega škofa Nikola Majinjanina ali Kotorana, verjetno tudi člana rodbine Segon (1479). Nikola je bil verjetno rojen v Majinjanah ali v Grblju leta 1427. Šolal se je v Benetkah. 14. decembra 1457 je bil imenovan za škofa v Senju. Ko je papež Pij II. obnovil škofijo v Modruši je leta 1461 imenoval Nikolo za modruškega škofa. Njegova dela dokazujejo, da je bil visoko izobražen. Papež Pij II. ga je poslal pred padcem Bosne pod turško oblast kot poslanca v to deželo. Cilj tega odposlanstva je bil, pripeljati bogomile pod okrilje rimskokatoliške cerkve. On naj bi svetoval mlademu bosanskemu kralju Stjepanu Tomaševiću, naj se na nek način upre tako turškemu sultanu Mehmedu II. Osvojitelju, kot tudi ogrskemu kralju Matiji Korvinu. Izgleda, da je bil prav Nikola Modruški tisti človek, ki je označil bosanske heretike kot izdajalce domovine. Ti naj bi v usodnem trenutku predali Turkom gradove in pozneje tudi prevzeli islam. Brez dvoma je objava teh tekstov za proučevanje balkanskih dežel v prelomni dobi prodora Turkov izredno dragocena.

Večina tekstov, ki jih najdemo v Sindikovi knjižici, je bila doslej znana in objavljena. Sedaj so vsi zbrani na enem mestu. Pri večini tekstov Sindik doda spremno besedo in ustrezna pojasnila. Vrednost te objave je v tem, da je vsebina tekstov približana širšemu krogu bralcev, predvsem tistih, ki ne obvladajo latinščine. Vse tekste je namreč prevedla v sodobni srbski jezik Gordana Tomović. Na koncu je dodan še spisek literature, ki ga je avtor upošteval pri opombah in pojasnilih k tekstom.

Ignacij Voje

Igor Škamperle, **Magična renesansa**. Ljubljana: Študentska organizacija Univerze v Ljubljani – ŠOU, Študentska založba, 1999. 233 strani. (Knjižna zbirka Claritas; 10).

Vsak začetek novega zahteva pogum. Pogum, ki posameznika spodbuja, naj se ne zadovolji s splošno zadovoljivimi vzorci, ki prisegajo na vladajoči kriterij, ampak spreminja s svojim pretanjenim individualnim izrazom in človeškim izkustvom. In renesansa, ki so jo v grobem zaznamovale tri posrečene in bistroumne generacije, je zgodovina poguma. Ta je oplemenitil srednji vek in ga s tem potisnil naprej, v (nekaj) novega.

Obdobje humanizma in renesanse kot obdobje pogumnih ljudi, ki so se odločili s pomočjo znanja in izkušenj spremeniti svojo okolico, dan za dnem ujeto v sivo in okostenelo čaščenje božanskega, to je rdeča nit knjige, katere avtor se zaveda nevarnosti redukcije zgodovinopisja zaradi najrazličnejših kulturnih in ideoloških klišejev in zato prepušča glavno besedo udeležencem sprememb, spretno povezujoč tisto, kar so imeli povedati s tistim, kar se je dogajalo. Na ta način renesansa izgubi svojo dolgočasno učbeniško linearnost in postane nepredvidljiv vrtnec, ki vase srka najrazličnejše vplive, a za katerega nihče ne ve, kdaj in kako je točno nastal, kam ga nese in kakšne bodo posledice njegovega divjanja.

Ker je mirni tok srednjega veka najprej močneje razburkal humanizem, se na samem začetku srečamo z modrostjo enega od glavnih nosilcev nove humanistične miselnosti z ostrim in brezkompromisnim kritikom Lorenzom Vallo, ki je s svojim peresom neustrašno napadal primat božjega in onkrajnega nad zemeljskim in človeškim ter načelo moli in delaj, glavna temelja tisočletne srednjeveške kulture. Boj s telesom, dolgotrajni in številni posti, prebedene noči, trpeče premagovanje skušnjav, puščavništvo in slavljeni ideal deviškosti so mu pomenili samopohabo. Humanist v njemu se je oziral na drugo stran, v mesto, hvalil pošteno pridobitništvo, povzdigoval aktivno življenje, soudeležbo v skupnih javnih zadevah, pa lepoto telesa, ki je usklajena z lepoto narave in zaradi tega blagodejno vpliva na duha in dušo. Užitek in radost sta bili zanj nekaj dobrega. Vse, kar ustvarja človek, je lepo. Zato se humanisti ozrejo v antiko, kjer začnejo iskati lepoto, ki jo je srednji vek vzel iz človeških rok in prepustil božji volji.

Opazijo Ciceronovo stilistično eleganco in se sprašujejo, kako je v njihovem času lahko filozof nekdo, ki sploh ne zna pisati. Zato se popadejo s sholastiki, ki so "vse pobarbarili", a njihov boj ne temelji na imitiranju antike, temveč na tem, da skušajo skozi normativni korpus antičnih jezikovnih vrednosti definirati samega sebe. Raziskujejo tudi retoriko in se soočijo z zavestjo, kako svobodno je v resnici gibanje govornice, ki ima to lastnost, da si sama izoblikuje prostor in podeljuje stvarim pomen, a hkrati zmore v sebi

zaobseči vsa nasprotja. Istočasno se jim zastavi tudi vprašanje: ali je vse odvisno le od tega, kako kaj rečem? Kako in kaj naj počnem s pisavo in govorico? Valla je vedel odgovor na to vprašanje. Napadal je slabe ponaredke, s katerimi si je sveta rimska Cerkev lastila Rim z okolico, ker so bili pisani v barbarski latinščini devetega, namesto v elegantni "lingua latina" četrtega stoletja, se spuščal v debate o Božji vnaprejšnji vednosti in človekovi svobodni volji, skušal prerasti Aristotelov pogled na dušo kot na razcep med racionalnim in iracionalnim in se slednjič lotil tudi kritike njegovega modela logike, ki ga je imel za zgodovinsko pogojenega. Njegov cilj je bil odpreti vrata radikalnemu dvomu, "Kajti ni je resnice, ki bi veljala za vselej, saj ni logike, ki bi bila logična".

Medtem pa se je v srednjeveški Evropi, ki je že čutila humanistično odjugo, dogajalo marsikaj. Umrli je papež Nikolaj V., Turki so zavzeli Konstantinopol, ga preimenovali v Istanbul ter vdirali naprej v vzhodno Evropo, medtem ko je njen zahodni del ohranila Zahodna shizma, ki je z dvema in kasneje s tremi papeži razburkala politične vode. Pomiritev in prenova naj bi se zgodila na koncilu v Kostanci leta 1414, ki ga je na pobudo nemškega cesarja Sigismunda sklical papež Janez XXIII. A koncil ni potekal tako, kot je načrtoval. Prisotni kardinali, škofi, opati, redovniki, teologi in ostali so namreč pod vodstvom rektorja pariške univerze Gersona sprejeli dekret "Sacrosancta" in s tem je šla vsa oblast, ki izvira iz Kristusove zaveze s Cerkvijo, v roke koncilu in ne več papežu. Janez XXIII. je pobegnil, koncil pa se je začel ukvarjati s "causa fidei", rešitvijo spornih teoloških vprašanj. V okviru reševanja teh vprašanj so v Kostanci obsodili in usmrtili Jana Husa. Julija 1417 je bil izvoljen nov papež, Martin V. Razkol je bil končan, pravna dilema med konciliarizmom in papeštvom pa ne. Rešitev naj bi prinesel koncil v Baslu, kjer so se med seboj začele prepletati življenjske poti treh velikih mož tistega časa. V debatah je sodeloval mladi in zagnani duhovnik Nikolaj Kuzanski, ki so ga vsi cenili zaradi njegovega tenkočutnega posredovanja med sprtimi frakcijami. Napisal je več razprav, ki so med prisotnimi naletele na dober odziv. Na koncil v Basel se je kot tajnik in spremljevalec škofa Capranica odpravil tudi Enej Silvij Piccolomini, geograf, popotnik in humanist, navdušen nad antičnim leposlovjem. Medtem, ko se je mladi Enej Silvij pridružil zagovornikom conciliarne teorije, je Nikolaj Kuzanski pristopil na stran papeške manjšine, ki se je umaknila iz Basla. Odločil se je, da bo še z dvema spremljevalcema odšel na diplomatsko pot v Carigrad z namenom, da bi na koncil povabil tudi predstavnike vzhodnih cerkva.

Po dolgotrajnih debatah so se skupaj z Nikolajem Kuzanskim na ladjo v carigradskem pristanišču vkrcali vsi vodilni možje pravoslavne Cerkve in 9. aprila 1438 se je v Ferrari začel težko pričakovani koncil. Njegov namen je bil združiti zahodno in vzhodno Cerkev. A pojavila se je težava. Koncil je namreč izgubil svojega glavnega mecena, papeža Evgena IV. ravno takrat, ko se je bilo okoli 700 Bizantincev pripravljeno mesece in mesece pogovarjati o razlikah med obema Cerkvama. Tedaj je na prizorišče stopil Cosimo Medičejski, po domače "Stari". Obljubil je, da bo plačal stroške bivanja vzhodnih delegacij, vendar pod pogojem, da se zbor preseli v Firence. V ravno dograjeni in posvečeni stolnici so julija 1439 podpisali dokument o zedinjenju "Laetentur Coeli", ki je bil nato prebran v grščini in latinščini.

Toda bolj kot sam podpis tega dokumenta so bili pomembni kulturni vzgibi, ki jih je srečanje vzbudilo. Kuzanski se je srečal s predstavniki platonске šole iz Mistre, kjer se je ohranjala mistična, navdihnjena interpretacija platonizma. V teh letih so bili podani zametki za renesančno obuditev novoplatonizma, hermetizma, misterijskih nauk od Pitagore do orfičnih himen in Egipta, od kaldejskih orakljev do novega, misterijsko-alegoričnega branja mitov. V ospredje je stopil koncept skritega, nezapopadljivega Boga, ki ga z nobeno kategorijo ni mogoče razumeti, definirati in si ga prilastiti.

Nikolaj iz Kuze napove tudi globalno spremembo kozmološke filozofije, saj v veselju ni absolutnega fizičnega središča, ampak je vse odvisno od točke, od koder gledamo, zato tudi ni mogoče določiti kategorialnega in fizičnega središča religije. Bog ni tam, ampak povsod in nikjer posebej. Vesolje je nedoločljivo, v njem ni središča niti oboda, njegovo središče in obod je Bog sam.

Medtem se je Enej Silvij Piccolomini ukvarjal s politiko. Odpotoval je v Frankfurt in očaral mladega Friderika III., ki ga je vzel za svetovalca na področju vzhodne politike. Ukvarjal se je z uravnovešanjem politike med Rimom in Nemci oziroma med koncilisti in papežniki s poslušom za vzhodno mejo. Napisal je zgodovino Čehov, opisal pa tudi ustoličevanje koroških vojvod. Turki so vedno bolj pritiskali na vzhodno mejo, a Zahod se ni mogel in ni mogel dogovoriti, kaj ukreniti glede tega. Piccolomini je zaradi vsega tega doživljal hudo osebno krizo, zapustil je conciliarno teorijo in si zaželel enega pastirja, ki bi Evropo obdržal skupaj. Rešitev je videl v posvetitvi in vstopu v duhovniško službo. Leta 1447 je postal škof v Trstu, mestu na meji med Benečani, Habsburžani in Goriškimi, ki so bili v svaštvu z Celjani in

Ortenburžani. Ker mu je uspelo doseči konkordat med Habsburžani in Rimom, je vodila njegova poklicna pot le še navzgor. Postal je kardinal, avgusta 1458 pa je po dolgotrajnih in napetih pogajanjih Rimu in svetu podelil svoj blagoslov kot papež Pij II. Vse svoje sile je posvetil združevanju Zahoda v obrambi pred Turki, vendar pa mu ta podvig ni uspel. Zadnji poskus je bilo njegovo pismo Mehmedu II., naj se spreobrne v krščanstvo in tako postane "eden od največjih vladarjev sveta."

V začetku avgusta 1464 je umrl Cosimo de Medici. Le deset dni kasneje je preminil tudi Nikolaj Kuzanski. Enej Silvij Piccolomini za svojima prijateljema ni žaloval dolgo. 15. avgusta je smrt zatisnila oči tudi njemu.

Vendar pa je bila dediščina, ki so jo za seboj zapustili ti trije velikani svojega časa, bogata.

Iz nje je črpal tudi eden največjih umov florentinske renesanse Marsilio Ficino, ki se je imel za sina dveh očetov, zdravnika Ficina, ki ga je spočel, in Cosima de Medici, ki ga je prerodil.

Čeprav je bil med prvimi Ficinovimi učitelji Tignosi, zdravnik in aristotelik, je mladega Marsilija kmalu začel navduševati Platon. Ta mu je razjasnil razliko med telesnim poželenjem (*voluptas*) in radostjo duha (*gaudium animi*) in Ficino se odloči, da mu je bliže radost, svoboda duha. Želja, da bi se s Platonovimi deli bolje seznanil, ga pripelje v hišo Cosima de Medici, ki se je na že omenjenem koncilu o združitvi Cerkev v Firencah dodobra seznanil z grškimi platoniki. Cosimo ga je bil vesel, imenoval ga je za hišnega filozofa, mu poklonil manjšo vilo v Careggiu in mu naročil, naj začne s prevajanjem Platonovih del. A še preden je ta dobro zavihal rokave, mu je "Stari" prinesel skrivnosten tekst v grščini, ki naj bi po pričevanju cerkvenih očetov vseboval staro in redkim dostopno vednost, razodeto v Egiptu v času prvih biblijskih prerokov ali še prej. Zbirka naj bi vsebovala skrivnostno razodetje še bolj skrivnostnega Hermesa Trismegista. Marsilio Ficino se je takoj lotil dela in tekst po imenu "Corpus hermeticum" v nekaj mesecih prevedel in ga imenoval "Pimander". Tako se je renesančna Evropa prvič seznanila s hermetičnimi spisi, ki v ospredje potiskajo idejo o večnem razodetju, ki se v zgodovini ni zgodilo le enkrat, ampak se s soudeležnostjo v večni modrosti daje vsem ljudem. To mišljenje, po katerem se je Bog razodel še pred Kristusovim prihodom in se še naprej razodeva v stvarstvu – v delovanju narave, v rastlinah, nebesnih telesih, v tistem, kar je delo človeških rok, je ključnega pomena za razumevanje renesanse. Na podlagi konceptualnega prepričanja, da je na svetu vse povezano, so se zdaj z doktrinarno teologijo sešli težko spravljivi nauki in umetnosti magije, alkimije, astrologije, ki vsi izpričujejo isto božjo resnico.

Določeni deli "Corpus hermeticum" so po skrivnih poteh in na različne načine vplivali na celo vrsto ljudi, kot so Kopernik, Galileo, Kepler, Paracelsus...

Po prevodu Trismegista se je Ficino vrnil k Platonu in Plotinu. Ukvarjal se je z konceptom večnosti duše, ki ga Platon obravnava v *Faidonu*. Tam za dušo trdi, da je samoobstoja in substancialna. Čeprav je želel Ficino Platonu verjeti, da je duša nesmrtna, si je vseeno zastavljala nova in nova vprašanja: zakaj se duša, ki prebiva v večnem in blaženem svetu metafizičnih idej, sploh utelesi v "tej solzni dolini"? Ali je smrt konec ali le prehod? Ali duša sploh pozna svoj cilj? Kako pri vsem tem pomaga ljubezen? Ali na vsa ta vprašanja sploh obstaja odgovor?

Marsilio Ficino je vse do svoje smrti bral, razmišljal, diskutiral, zapisoval in v duhu hermetizma skozi svoje delo iskal božje razodetje.

Na renesančni vrtinec so pomembno vplivali tudi pitagorejci. Ti so stavili na logični svet matematičnih pravil, na lepoto in jasnino geometričnih form, na harmonično skladnost razmerij, ki so tista končna resnica, ki svetu omogoča bivanje. Zato arhitekture ne moremo več razumeti kot posnetka ali odslikave narave, temveč kot plod razuma, konceptualne urejenosti, ki skuša ustvariti idealen prostor na podlagi večnih razmerij vsega. Visoka disciplina, brez katere vstop v renesanso pa tudi v tempelj modrosti ni mogoč, je prav geometrija. Z njo arhitektura ni več le spretna rokodelska obrt, ampak svobodna umetnost, ki zahteva znanje geometrije, optike, filozofije in zajema vse intelektualne znanosti. Arhitekt tako ni več rokodelc obrtnik, temveč vedež strogih disciplin narave. In eden najpomembnejših vedežev in zagovornikov tega koncepta je bil Leon Battista Alberti, renesančni humanist, umetnik in istočasno intelektualc. Rodil se je leta 1404 v Genovi, študiral v Bologni in Padovi ter diplomiral iz kanonskega prava. V Firencah sta nanj močno vplivala Ghiberti, ki je zaključeval svoje delo na Rajskih vratih na krstilnici in Brunelleschi, ki je na stolno cerkev Santa Maria del Fiore brez podpornih stebrov postavil mogočno osmerokotno kupolo.

Alberti je svoj poklic razumel intelektualno, kot vsestranski učenjak. Podal je teoretične osnove treh umetniških zvrsti: slikarstva, kiparstva in arhitekture. V razpravi "De pictura" je prvi oblikoval in teoretično definiral učinek globinske perspektive na dvodimenzionalnem slikarskem platnu. "Vloga slikarja," pravi,

“je v tem, da z določenimi črtami in barvami na tabli ali na steni oriše in naslika vidno površino nekega telesa in sicer tako, da se zdi ob pogledu z določene razdalje ali zornega kota privzdignjen in daje vtis telesnosti”. Alberti bi rad, da slika ustvari vtis, kot da gledalec gleda skozi okno v drug prostor, tak realističen vtis pa lahko dobi le, če uporabi perspektivo.

V razpravi “De statua” se loti kiparstva in ugotovi, da kip ni le pomožna okrasitev, saj ima tipološko in simbolno vrednost. Na novo skuša tudi premisliti namen in vlogo mas, prostornin, javnih mest, izpostavi pa tudi hišo, vilo in vrtove.

Med njegove najlepše arhitekturne stvaritve prav gotovo sodi fasada cerkve Santa Maria Novella v Firencah. Tu je vzpostavil nova geometrična razmerja: vertikalo je sploščil, kar je dosegel z debelo prečko med spodnjim in zgornjim delom. Prevladujoči modul je kvadrat, nad njim pa se dviga trikotnik, znotraj katerega se pojavi sonce. Na levi in desni strani kvadrata ležita dva jonska zavihka, ki objemata vsak svoj krog. Na ta način je mojster skušal romansko-gotski stil spojiti z univerzalno geometrično govorico.

Njegove arhitekturne stvaritve in teoretska dela so vplivala na mnoge renesančne umetnike. Med slikarji lahko omenimo Giotta, Masaccia, Uccella in še posebej Piera della Francesca, enega največjih renesančnih slikarjev, ki so ga kasnejša stoletja pozabila, odkrilo pa ga je šele 20. stoletje. Piero je v umetnost uvajal geometrijo, racionalni, izmerljivi svet. Intuicija in čustvo sta se morala materializirati v pravih telesih, konstrukcija stvari pa se je poduhovila v razumski geometriji. Premišljena kompozicija, jasna in koherentna percepcija prostora, mirna svetloba, ki prihaja od vsepovsod, vse to je v gledalcu vzbudilo nenavadni občutek jasnine in miru. S pomočjo perspektive skuša doseči osnovni koncept umetnosti kot spoznavnega postopka.

Poleg slikanja se je Piero della Francesca ukvarjal tudi s teoretično refleksijo slikarstva. Razmišljal je o petih pravih geometrijskih telesih, sestavljenih iz pravih trikotnikov, ki se jih je prvi domislil Platon v kozmološkem spisu Timaj in s svojim spisom na to temo pomembno vplival na mladega matematika po imenu Luca Pacioli, ki se je skupaj z drugimi misleci tistega časa z nadaljnjim raziskovanjem geometrije približal nekaterim glavnim šifram stvarstva, kot so vrednost iracionalnega števila π in zlati rez 1,61803.

Spremembe so se dogajale na vseh področjih in slej kot prej je pod drobnogled renesančnega človeka prišla tudi aristotelska kozmološka fizika. Skoraj tisočletje in pol veljavna geocentrična struktura sklenjenega končnega vesolja se je tako dolgo obdržala le zato, ker je bila logična, ustrezala je vsem zahtevam metodičnega in racionalnega mišljenja, na drugi strani pa je bila preverljiva z dejstvi, saj je temeljila na naravni evidentnosti. Zemlja leži na središču vesolja zato, ker jo je tja postavila njena teža. Kot dokaz je treba le vreči kamen v zrak in gledati, kam ga nato povleče. Praznine v vesolju ni, pod lunjo se nahajajo elementi zemlja, voda, zrak in ogenj, prostor nad njo pa zapolnjuje eter.

Opazovanja zvezd in planetov so prav tako do določene mere potrjevali geocentrično shemo negibne zemlje, še posebej zato, ker se je z njegovo pomočjo dalo napovedati sončne in lunine mrke, solsticije in prehajanje letnih sezon. Poleg tega pa se je za to strukturo navdušila tudi srednjeveška teologija in vsak poskus spremembe je pomenil napad nanjo.

Nikolaj Kopernik, Poljak, ki mu ni uspelo diplomirati v Krakovu, zato je odšel dopolnit svoje znanje kanonskega prava v Bologno in Ferraro, kjer je ostal deset let, je mislil drugače. V svojem življenju je napisal le eno knjigo, “De revolutionibus orbium coelestium”, O obratih nebesnih orbit, in jo iz različnih vzrokov izdal prav pred smrtjo. Njegova teorija, da “sredi negibne sfere zvezd, ki ji sledijo gibajoči se planeti, med katerimi je tudi zemlja, domuje sonce, saj le kdo bi namreč to svetilko v tem prelepem templju postavil drugam, na boljše mesto, kot je ta, od koder lahko osvetljuje vse naenkrat?” V središču vesolja se torej nahaja sonce, zemlja pa ima, tako kot preostali takrat znani planeti, okoli njega svojo pot, a ne po tirnicah v etru, temveč po zraku.

Preobrat v mišljenju, ki ga je Kopernik sprožil, je dejansko pomenil začetek novega obdobja, saj je popolnoma spremenil pogled na svet, na hierarhijo vesolja in s tem povezano vlogo človeka. Kaj vse pa je pripeljalo Kopernika do tega, da je podvomil v Aristotelov model vesolja in začel oblikovati svojega? Ko je kot študent prebival v Italiji, se je naučil grškega jezika in se navdušil nad pitagorejskim platonizmom. Tu matematika ni več le računstvo, ampak ima realno vrednost kot posrednik, vez med čutnim fizičnim svetom in popolnimi formami čistega duha. Preštudirjal je vse razprave, ki so se ukvarjale s problemom vesolja in zazdelo se mu je, da je zmagovita naveza Aristotel – Ptolomej naredila napako. Spoznal je namreč, da lahko sam sestavi sistem, ki bo dosti bolj smiseln in skladen. Na pot spreminjanja ga je torej gnal estetski kriterij, saj se mu je heliocentrična podoba vesolja zdela lepša, skladnejša, bližja postavkam

harmonije in simetrije. To pot so ponovno prehodili in jo nato nadaljevali tudi Bruno, Galilei, Kepler in drugi.

Vrtinec renesanse se je vrtil hitreje in hitreje. Toda ključno vprašanje je ostajalo isto: kako naravne sile zapopasti in definirati? Kako razumeti moči, ki vladajo svetu? Renesanci človek je začel odkrivati, da je na svetu več stvari, kot je o njih dotlej znala misliti fizika. Definirati jih je skušal z magijo. Z njeno pomočjo naj bi na osnovi starih nauk, večinoma iz helenizma, poskusil prenoviti znanost narave. Ena glavnih etap na tej poti je bilo delo Marsilia Ficina "De vita", O življenju, ki je pisan kot priročnik o tem, kako naj si od neba pridobimo čimveč dobrih sil in si z njimi okrepimo telesno in duhovno zdravje. Umetnikom, učenjakom in ostalim znanstvenikom naj bi pomagal ukrotiti močan vpliv Saturna, ki se kaže v pretirani melanholiji. Le to povzroča stremljenje po vzvišenem a oddaljenem, popolnem a nedosegljivem, ki človeka ustvarjalca dvigne nad vsakdanjost, a ga prav zaradi tega od zaželenega cilja oddaljuje. Na Ficina je močno vplival magijski tekst "Picatrix", ki je v središču postavljala človeka kot mikrokozmos, ki vse povezuje. In prav zato, ker v sebi zaobsega vse, je vsem stvarjem tudi soroden.

Plotin se je v svojih "Enneadah" vprašal o magijskih vplivih in pojasnjeval magijske moči preko simpatije. Med sorodnimi stvarmi namreč vlada dogovor, med nasprotujočimi pa kontrast. Prava maga v veselju tako postaneta Ljubezen in Prepir. Ljudje ljubijo že po naravi, zato so snovi, ki vzbujajo ljubezen, pri njih učinkovite. Če torej ugotovimo, katere snovi moramo uporabiti, da neko osebo pritegnemo na drugo, obvladamo umetnost, kako z magijo zbuditi ljubezen. Vendar pa ni nujno, da so to ravno snovi. Lahko uporabimo tudi figure, talismane, ki premorejo moč in na določenem mestu pritegujejo nase določene vplive. Tudi Plotin je močno vplival na Ficina, saj ga je le-ta prevedel v latinščino.

Tretji vir, iz katerega je Ficino črpal svojo vednost o naravni magiji, je "Corpus hermeticum", Hermetični korpus, še posebej odlomki iz pridruženega spisa "Asclepius", kjer je govora o človekovi ustvarjalni moči, s katero lahko svojim izdelkom vdihne oživljajočega duha. Človek tako ni več le razsvetljen, temveč tudi razsvetljuje.

Sinteza vsega naštetega je bila Ficinova ugotovitev, da je človek mikrokozmos, v njem v pomanjšanih razmerjih odsevajo strukture vesolja. Drži pa tudi nasprotno. Vesolje ima človeku analogni strukturo, zato lahko človek v naravo posega, jo razume, odkriva njene sile in si jih prilagaja. Lahko jih spreminja in oblikuje po svoji podobi. Ta postopek je magičen.

Po Ficinovi sledi se je koncept naravne magije močno razširil in prodril v skoraj vsa velika središča evropske renesanse. Vendar pa se je njena pot nadaljevala v Firencah, z mladim in nadarjenim Giovannijem Picom della Mirandola. Pico je obiskoval univerzi v Padovi in Bologni, ki sta obe imeli bogato srednjeveško tradicijo. Tu se je navdušil nad filozofijo, ki naj bi mu pomagala najti odgovor na vprašanje resnice. Srednjeveška filozofija se je namreč v tem času ubadala z vprašanjem dveh resnic. Na eni strani je bila znanstvena resnica, kateri v prid so govorili zakoni narave, druga resnica pa je bila resnica razodetja, podana v svetem pismu, ki se znanosti izmika in je dostopna religijskemu spoznanju. Giovanni Pico na njuno delitev ni pristal kljub avtoriteti Aristotela in veroističnim teorijam. Vendar se za razliko od humanistov v Firencah, ki so se požvižgali na filozofijo, ker jih je bolj zanimala umetnost in domišljija, ni odločil zavreči sholastične tradicije, temveč je šest let svojega življenja posvetil študiju nauk Tomaža Akvinskega, Dunsca Scota, Alberta Velikega, Averroesa. Ko je nato naletel na Platona in Plotina, se je odločil za spravo, za poenotenje izsledkov, do katerih so prišli vsi največji umi dotlej. Njegovo geslo je postalo "Concordia, pax philosophica".

Da bi čimveč razumel, se je učil grško, hebrejsko, aramejsko in arabsko. S pomočjo judovskega prijatelja in filozofa se je seznanil s pomembnimi spisi srednjeveške judovske tradicije. Želel je odkriti izročila, ki so nevednim ostala prikrita in so jih Mojzes, Zaratustra, Hermes in Platon prekrili s simboli in prisposodobami te večne resnice, da bi jih spoznali le tisti, ki so po dolgotrajnem motrenju in vzgoji srca nanje pripravljeni. Takrat je naletel na kabalo, judovsko izročilo, ki naj bi bila po njegovem mnenju ključ za reševanje problemov, nepremostljivih ovir na poti k filozofski spravi.

Kabala in magija sta povezani. Obe naj bi izšli iz sočasnega izvira, ki je bil ljudem razodet preko Abrahama, Mojzesa, ustnega vira kabale in maga Hermesa Trismegista. Ker je v tem, kar obstaja kot narava ali kot bivajoče, ostala le sled Božjega izvira, ker je Bog sam skrit, naj bi nam kabala in magija pomagali razumeti vsebino in namen te skritosti. Pico je pravzaprav na mistični osnovi hotel povezati vse filozofije in jih uskladiti z religijskimi spoznanji. In to ne le v teoriji. Na božič 1486 je sklenil v Rimu na lastne stroške prirediti srečanje, na katerem bi filozofi z vseh koncev sveta dosegli "pax philosophica". V

ta namen je pripravil uvod "O človekovem dostojanstvu" in 900 tez, ki naj bi jih predebatiral s sodelujočimi. Vendar pa so za papeža Inocenca VIII. te teze vsebovale vse preveč magije in kabale. Prišlo je do spora in izгона iz Rima, njegova pot po Evropi pa se je končala v Firencah, pri Lorenzu de Medici, ki ga je vzel pod svoje okrilje. Tu je napisal svoje najbolj poglobljeno delo "O sedmurni pripovedi šestih dni stvarjenja". V njem je skušal razgrniti plasti religiozne govornice in jo uskladiti s trditvami filozofije.

Za naslednjega misleca, ki se je ukvarjal z skrivnostjo magije je značilno to, da je znal Ficinove in Picove misli o naravni magiji povzeti v poljudni obliki. Cornelius Agrippa je svoj spis "De occulta philosophia" razdelil na tri knjige. V prvi je govoril o naravni magiji, v drugi o nebesni naravi, tretja knjiga pa je uveljavljala obredno magijo. Uvajal je vzorce, ki so religioznega značaja in omogočajo komunikacijo med človekom, angeli ter naravo in sprožajo dobre ali slabe psihične sile, čeprav je človek vedno lahko njihov gospodar.

Magija je navdahnila številne mislece, pridobila pa si je tudi številne sovražnike, predvsem v cerkvenih vrstah. Tako je papež Inocenc VII. leta 1484 izdal bulo proti čarovnicam, tako imenovano "Hexenbulle", čez dve leti sta Jakob Sprenger in Heinrich Krämer napisala "Čarovniško kladivo", ki je postalo idejna in pravna podlaga za čarovniške procese, skoraj stoletje kasneje pa je papež Sikst V. izdal bulo proti tistim, ki uporabljajo vedeževalsko astrologijo in druge vrste prerokovanja, vedeževanja, zarotitev in čaranja.

Vse te sile, spoznavna polja, ki so se med seboj mešala, nosila nova spoznanja a istočasno tudi grozila, da bodo ušle z vajeti, je epistemološko razčistila in definirala šele polemika med Robertom Fluddom in Johannesom Keplerjem leta 1618. Gre namreč za prelom, saj ni bilo več važno, kaj je mislec odkril, temveč kako.

Fludd predstavlja vrh in ekstremni pogled renesančnega okultizma, kjer imajo številke simbolično vrednost, matematika je razdeljena na vulgarno, čutno in razsvetljujočo in je božanska, nosi Božjo luč kreativnosti. Kepler števila očisti vseh dodatnih kvalitet in z njimi povezanih okulturnih pomenov. Števila so zgolj nevtralni reprezentanti razmerja med količinami. S tem, da se je držal matematičnih in logičnih pravil, je pridobil moč, s katero je uveljavljal pravilnost svojih dognanj, zmagal je v debati in s tem ga lahko postavimo za začetnika moderne znanosti.

Ko se dandanes sprašujemo, kateri so trije največji renesančni umetniki, se lahko strinjamo, da so to Michelangelo, Leonardo in Raffaello. In prav Michelangelu in Leonardu je Igor Škamperle posvetil poslednje poglavje, ki je, kot sam pravi, bolj osebno meditativno srečanje s figurama kot pa strokovna analiza. Nežni in občutljivi opis življenja in dela teh dveh umetnikov, ki sta si bila tako različna, a v genialnosti tako podobna, je primeren zaključek te zanimive knjige, ki nas s svojo strpnostjo in radovednostjo varno pelje skozi viharne vode humanizma in renesanse, a ne v varen pristan, temveč na začetek nove raziskovalne poti. Naše lastne.

Jure Gombač

Zdenka Janeković-Römer, **Okviri slobode : Dubrovačka vlastela između srednjovekovlja i humanizma**. Zagreb–Dubrovnik : Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1999. 454 strani.

Z dubrovniškim plemstvom se je ukvarjalo več zgodovinarjev, vendar so se v glavnem omejevali predvsem na 14. stoletje (M. Rešetar, J. Lučić, M. Medini). Najtehtnejši pregled plemiških rodbin in aktivnosti posameznih plemičev v 14. stoletju je prikazala v svoji knjigi "Dubrovački patricijat" Irmgart Mahnken (Beograd 1960).

Plemstvo je v srednjeveškem Dubrovniku predstavljalo majhno skupino, ki je bila privilegirana, vendar ji je vse do propada republike leta 1806 uspelo ohraniti svobodo in državnost na majhnem ozemlju južnega dela dalmatinske obale. Dubrovniški kronisti iz 15. in 16. stoletja naštevajo 150 in več plemiških rodbin, vendar so znanstvene raziskave na podlagi prvih popisov z začetka 14. stoletja potrdile le 80 rodbin. Mnogi rodovi so tekom 14. stoletja izumrli iz različnih vzrokov (epidemije kuge, ostali brez moških potomcev ipd.). Petnajsto stoletje je dočakalo 33 rodbin. Odrasli moški pripadniki plemiških rodbin so sestavljali veliki svet, ki je na začetku 15. stoletja štel do 200, do konca stoletja pa do 300 članov. Od druge polovice 15. stoletja pa plemiška elita postopno izgublja korak z meščanstvom v gospodarstvu in